

Posudek disertační práce Josefa Šimandla

Dnešní stav skloňování substantiv takzvaných typů kámen a břímě

Více než čtyřsetstránková disertační práce Josefa Šimandla je věnována problematice, která byla až dosud více než z hlediska synchronního zkoumána a popisována z hlediska historického, s primárním zaměřením na původní, východiskový stav skloňování *n*-kmenů ve staré češtině. Současné synchronní popisy morfologie zkoumaného typu substantiv jsou z velké části příliš generalizující, nepodávají dostatečně přesný obraz o rozdílech, které mezi jednotlivými substantivy v rámci tohoto typu existují; aktuálnost, resp. potřebnost předkládané disertace je tedy v tomto směru nasnadě.

Ve vstupní části práce podává Josef Šimandl podrobnou analýzu popisu zkoumaného jevu v současných gramatikách i dalších jazykových příručkách a na tomto pozadí pak formuje vlastní přístup k pevnějšímu uchopení zvoleného tématu, využívaje v široké míře možností, které neměli autoři existujících gramatik k dispozici (zejména rozsáhlé soubory jazykových dat v korpusech a na internetu). V této souvislosti je přitom třeba zdůraznit skutečnost, že k využití korpusových a internetových jazykových zdrojů se Josef Šimandl nestaví nekriticky: je si vědom, že tyto zdroje mimořádně významně posunuly hranice lingvistické analýzy a popisu, současně si však uvědomuje i jejich nevyhnutelná omezení (např. nestabilita a problematická reprezentativnost dokladů z internetu) a snaží se je minimalizovat. Na základě teze, že „srovnávání je obecně poučnější než víra v jediný zdroj informací“ (s. 30) vyvozuje svá vlastní pozorování a závěry pokud možno ze všech dostupných dat, a to s náležitou diferenciací přístupu k datům získaným z různých zdrojů, resp. typů textů (např. zřetel k postavení textu na osách veřejný – neveřejný, převzatý – vytvořený, redigovaný – spontánní ap.). Při relativní řídkosti dokladů na jednotlivé tvary zkoumaných substantiv je náležitý i autorův obezřetný přístup ke korpusovým dokladům, jejich lemmatizaci a morfologickému značkování (srov. např. s. 33, 86, 112 aj.; srov. též obecnější komentář v sekci „Filologie v éře korpusové lingvistiky“ na s. 282nn.). Z metodologického hlediska je ve vstupní části třeba zvláště ocenit ještě jednu skutečnost, a to autorovo mimořádné úsilí o precizaci pojmového aparátu, který v práci užívá (srov. zejména exaktně propracovanou škálu výrazů *marginální – minoritní – ekvipolentní – majoritní – monopolní*, s. 37n.).

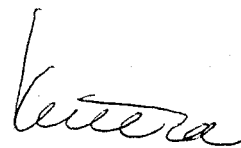
Druhá, stěžejní část předkládané disertace („Dokumentace a rozbor tvarů“) obsahuje vlastní autorovu analýzu množství dat, jaké – pokud je mi známo – nebylo k danému problému dosud nikdy shromážděno (není přitom autorovou chybou, že některé tvary zůstaly i tak doloženy jen mezerovitě: u řídce se vyskytujících tvarů řídce se vyskytujících substantiv se podobným případům nelze vyhnout ani u největších existujících jazykových zdrojů). Jde o část předkládané disertace, z jejichž kvantitativních údajů a zobecňujících charakteristik budou nepochybně po dlouhou dobu čerpat budoucí mluvnické, a třebaže lze očekávat, že velkých elektronických jazykových zdrojů bude postupem času přibývat a automatická lingvistická analýza jejich dat se bude zdokonalovat, předložená analýza bude nepochybně dále sloužit jako spolehlivý základ pro srovnání příslušného jazykového jevu mezi jednotlivými jazykovými stavy, tedy jako spolehlivý základ pro podchycení jeho vývoje. Jednou z vlastností, která Šimandlově analýze zajišťuje dlouhodobou platnost, je exaktní povaha předkládaných charakteristik vyplývajících z jejich důsledné kvantifikace. Dodávám jen, že by tuto vlastnost autorovy analýzy a jejích základních výsledků bylo možno zvýraznit uvedením statistické charakteristiky (např. chí kvadrát), která umožňuje přesněji vyjádřit průkaznost konstatovaných rozdílů, resp. pravděpodobnost, s níž je možno zamítnout nulovou hypotézu, tj. představu, že zjištěné rozdíly jsou jen náhodné.

Na centrální část předkládané disertace věcně navazují tři další oddíly, a to Souhrny a závěry (oddíl sumarizující výsledky analýzy, zobecňující je, komentující v širších souvislostech jejich platnost a naznačující možnosti jejich zpracování pro potřebu gramatik a slovníků), dále Přílohy (významný a mimořádně názorný doplněk Souhrnů a závěrů uvádějící řadu grafů, konkordancí a detailních komentářů k jednotlivým aspektům podaných analýz) a Čítanka dokladů (doplnění zmiňované centrální části, které čtenáři umožňuje jít ad fontes, ověřit si přímo na dokladech adekvátnost či citlivost autorovy analýzy a závěrů).

Disertační práce Josefa Šimandla je založena na rozsáhlém okruhu lingvistické literatury, která spolehlivě pokrývá zvolenou oblast zkoumání. Autorovy formulace i grafické prezentace jsou promyšlené, jasné a průkazné, nedopatření jsou jen ojedinělá a nevýznamná (např. v grafu „Lsg maskulin (b)“ v Přílohách na s. p3 chybí na prvním řádku uvedení třetího tvaru: uvedeno je jen *křemeni/-u*, graf však zobrazuje celkem tři tvary). Šimandlův text je napsán kultivovaným jazykem, z přesného vědeckého výkladu vybočují jen autorova občasná uvolněná vyjádření (např. *Gsg -e přímo frčí*, s. 140) a osobní a dějové vložky typu *Čekal jsem, že příčinou bude třeba vyšší zastoupení potrubních kolen v technické literatuře (...). Ale ukázalo se, že je tomu jinak.* (s.139) nebo *Klíčový význam v tomto příběhu hraje odkazový lístek „témě v. tiemě“* (s. 172); podobná místa lze sice v textu disertace vnímat jako spontánní projev autorova nadhledu, ale při předpokládané přípravě práce pro tisk by podobné pasáže bylo třeba upravit nebo odstranit.

K disertační práci Josefa Šimandla nemám žádné podstatné připomínky. Považuji ji za práci přínosnou, plně vyzrálou a metodologicky vyspělou, která jako celek významně zpřesňuje dosud tradované představy o současném stavu (a do jisté míry i o vývoji) skloňování zvoleného typu substantiv. Jako takovou ji považuji za vhodný podklad k obhajobě a doporučuji, aby autorovi byl na jejím základě udělen titul PhD.

V Praze 28. 9. 2008

Prof. dr. Karel Kučera, CSc.,
Ústav českého jazyka
a teorie komunikace
FF UK v Praze